

Kako se iz ropstva stiže do slobode

Mustafa Spahić, *Musa, a.s. i Faraon* (drugo dopunjeno izdanje), El-Kalem, Sarajevo, 2014.

Knjiga *Musa i faraon* pripada jednom, nažalost, deficitarnom tematskom žanru u našoj islamskoj publicistici koju bismo mogli odrediti kao antitotalitaristički. U našoj preovlađujućoj muslimanskoj publicistici nije nedostajalo knjiga s duhovno-didaktičkim sadržajima, nikada nismo oskudijevali, posebno ne u posljednje vrijeme knjigama i naslovima koje su opisivale i rasvijetljavale određene aspekte muslimanske povijesti, kulture i civilizacije, ali smo decenijama neobjašnjivo bivali uskraćeni i zakinuti literature koja se kritički i analitički bavi pitanjima vlasti, ustavnih i zakonskih prava i procedura, zatim vrstama vlasti, političkim pravima i slobodama.

Jednom riječju nedostajalo nam je knjiga koje su se na stručan način i primjerenim stilom bavile fenomenom i temama političke filozofije i političke teorije. Tu prazninu su samo djelimično mogla popuniti odlična romaneskna izdanja koja su se tematski angažirano bavile fenomenom vlasti, pa time i totalitarizma. Tu svakako treba spomenuti romane Meše Selimovića, Mirka Kovača, Filipa Davida. Centralna tema knjige *Musa i faraon* jeste karakter i manifestacije diktature i despotije koju personificira i otjelovljuje Faraon. Faraonovu strahovladu ne ograničavaju nikakvi ovozemaljski ni nebeski zakoni. S manjim ili većim intenzitetom nasilja i

okrutnosti faraonova vlast u Egiptu egzistira tri do četiri stoljeća.

Faraonova vlast je blistava ruševina: izgrađena je na temeljima materijalnog prosperiteta i usavršenih magijskih varki izvana i ekstremne neslobode i duhovnog siromaštva iznutra. U arhitektonskom i simboličnom smislu tu vlast najbolje ilustriraju moćne građevine-piramide. One kao remek djela građevinarstva fasciniraju svojom grandioznošću, ali konsterniraju svojom besmislenošću i beskorisnošću. Zašto? Zato što su sa stajališta vjere i s obzirom na metode i cilj njihovog građenja piramide najsravnije građevine koje su ikada sagrađene na zemlji. Koliko je ljudskih života uništeno da bi Faraon stigao na vrh piramide i time ispunio svoj suludi cilj – dospjeti do Musaovog Boga. Ali upravo u tom blasfemično nasilnom činu Faraona možemo sagledati namjere svih faraona u svakom vremenu. Što su oni veći, što su njihova materijalna zdanja grandioznija time su sve više poniženi, obezvrijeđeni i obesmišljeni svi ostali. Zato je Benu Israil, Faraonov narod, pod vjekovnim faraonovim zulumom, likvidacijama i zlostavljanjima zapravo potpuno izgubio svojstva jednog naroda: a to su samosvijest i svijest o univerzalnim vrijednostima života. Posljedice faraonovog zulumu nad Benu Israilom su nenadoknadive, narod je izgubio svoj identitet, pretvoren je u masu, govoreći jezikom španskog filozofa Jose Ortega I Gasseta Benu Israil je: GOMILA BJEGUNACA OD VLASTITOG JA, BEZBROJNA SERIJA NULA, BEZLIČNO MNOŠTVO.

S obzirom na to da se Faraon ne zadovoljava da bude samo diktator i vladar koji upravlja životima i imecima robova i da su njegove težnje i ambicije da zagospodari njihovim osjetilima, srcima i umovima, da bude njihov Bog – ne iznenađuje činjenica da je Faraonov narod Benu Israil izgubio sve osjećaje za istinske ljudske vrijednosti poput slobode, časti i dostojanstva.

Kod njih još jedino živi i aktivan je nagon za preživljavanjem. Kur'ani i Kerim na jednom mjestu govori o

čudnom i naizgled nerazumnom zahtjevu faraonovog naroda upućenom Musau a.s. nakon što ih je on oslobodio sužanjstva i uz pomoć mudžiza, nadnaravnih djela izveo iz Egipta. Prvi korak na slobodi oni su dočekali zahtjevom da im Musa od Gospodara zatraži gotovu hranu. U znamenitom eseju *Bit povijesti* Erih From će ovaj zahtjev psihološki protumačiti na sljedeći način: Viševjekovnu ropsku svijest faraonovog naroda nije mogla promijeniti tek zadobijena fizička sloboda. Našavši se nakon toliko godina ropstva prvi put na slobodi Faraonovom narodu se činilo lakšim i podnošljivijim živjeti u totalnom ropstvu, ali sa obezbijeđenom hranom kod faraona nego živjeti u slobodi ali se samostalno snalaziti za vlastitu egzistenciju. Faraonov politički sistem i način vladanja poseže za genocidom kao efikasnim sredstvom uništenja cijelog naroda i po mogućnosti brisanja svakog traga njegovog postojanja. Autor nas podsjeća na definiciju genocida o čijem bi značenju mi Bošnjaci zbog povijesnog iskustva genocida u Srebrenici ali i zbog sveukupnih političkih i društvenih odnosa u državi trebali intenzivno promišljati. *Genocid je akcija potpunog ili djelomičnog uništenja jedne rasne, vjerske ili etničke skupine ubijanjem ili raseljavanjem, ili stavljanjem te skupine u takve uvjete koji vode do istrebljenja i nestajanja njenih kulturnih, društvenih i kulturnih ustanova.*

Nakon masovnih ubistava i raseljavanja, nakon masovnih zločina i zločina genocida u Srebrenici, nakon masovnih silovanja, konc-logora, ekshumacija i potpisivanja nepravdnog Dejtonskog mirovnog sporazuma možemo li sa sigurnošću tvrditi da je projekta genocida potpuno zaustavljen i poražen.

Ako se Bošnjacima onemogućava učenje maternjeg jezika u školama u RS, ako uporno i javno najviši dužnosnici RS osporavaju suverenitet BiH i podrivaju ustavni poredak ove zemlje, a imajući u vidu da je država najvažnija institucija svakog naroda i garant njenog opstanka, imamo li pravo šutjeti o genocidu koji i dalje traje, samo drugim sredstvima.

Knjiga Musa i Faraon značajna je i zbog toga što razobličava ključne poluge na kojima funkcionira i opstaje faraonova vlast. Surovost faraona ne bi bila tako okrutna i dugotrajna da faraona otvoreno ne podržavaju i ne podstiču *meleuni* – faraonska svita aparatčika sastavljena od poltrona i plaćene inteligencije i *sahiruni* – čarobnjaci, faraonova sedma sila, faraonov medijski demijurg. *Meleuni* u suštinskom smislu nisu ideološki istomišljenici Faraona, oni ga ne slijede iz ljubavi i lojalnosti već sve što rade, rade isključivo zbog privilegija i vlastite koristi.

Meleuni su se etiketiranjem suprotstavljali svim poslanicima nazivajući ih lažovima, primitivcima i čarobnjacima. Na najmanji mig faraona, čak i prije njegove formalne naredbe da nešto učine da bi mu se dodvorili, približili i dokazali, *meleuni* su kao dresirani psi uvijek spremni na akciju. Autor meleunsku svijest razotkriva kroz njihov odnosu prema materijalnom – uživaju da se šepure u svome bogatstvu pripisujući isključivo sebi sve zasluge za ono što znaju i ono što su stekli. U toj psihološkoj crti autor uočava osnovnu diferenciju specifiku između vjernika i nevjernika: Za vlastite uspjehe vjernici zahvaljuju Gospodaru, a za neuspjehe optužuju i krive isključivo sami sebe. Naprotiv, oni koji su nezahvalni i nepokorni Jednom Jedinom Bogu za sve krivice i slabosti u svome životu optužuju svakog drugog osim sebe.

Zadatak *sahiruna* je da pomoću vradžbina i masovnih hipnoza stvaraju izrežiranu i montiranu sliku svijeta. Efekt iluzije ili efekt stvaranja paralelne stvarnosti, projekcije i lažne slike realnosti sahiri postižu kombinovanom metodom koja je ostala nepromijenjena sve do danas.

Sahiruni istovremeno očaravaju i zastrašuju kao što mas-mediji danas istovremeno proizvode glamurozne muzičke i filmske spektakle i šire propagandu o oružju za masovno uništenje, teroristima. Koliko su magijske tehnike sahiruna jake i prodorne svjedoči reakcija Musa a.s. na koje ni

sam, iako Božiji poslanik, na ne može ostati potpuno imun i trezven: *odjednom mu se pričinu da su konopi njihovi i štapovi njihovi zbog vradžbine njihove kreću i Musa u sebi osjeti zebnju*. Mediji kao kreatori javnog mijenja stvaraju vještačku i paralelnu realnost čiju fikciju i manipulacijsku moć zbog mnoštva zvučnih efekata i suptilnih medijskih tehnika većina nas ne može razlučiti od istine i realnosti.

Naime, dobro je poznat slučaj čuvenog režisera Orsona Welsa kada je prije 70 tak godina režirao radio emisiju *Rat svjetova* u kojoj je simulirao navodni napad vanzemaljaca na zemlju. Dokumentarna emisija, sa navodnim javljanjima reportera sa lica mjesta i uključivanjem astronoma u emisiju ostavila je tako snažan dojam na slušaocima da su se mnogi od njih panično javljali uživo u program tvrdeći da su vidjeli vanzemaljce u svojoj kući, dvorištu, autobuskoj stanici. U međuvremenu medijske tehnike su doživjele takav razvoj i ekspanziju da nam štapovi faraonovih *sahiruna* mogu izgledati staromodnim i prevladanim.

Knjiga Musa i faraon kuca na svijest i savjest čitaoca, muslimana čitaoca ponaosob.

Zar je moguće da muslimani i pored ajeta i hadisa koji direktno ili indirektno govore o vlasti, propisima i procedurama budu u tolikoj mjeri politički nepismeni i nezainteresovani za politiku kao javno dobro. Političke svijesti i osjećaja za političku filozofiju nema bez aktivnijeg učešća u javnom životu. Temeljne i univerzalne vrijednosti poput prava na život, imetak i čast su prirodne bogom dane i zatečene, ali se za sva građanska i civilna prava svaki punoljetan građanin kao nosilac političkog subjektiviteta mora lično, svojim aktivnim učešćem u javnom životu – izboriti, jer ta prava su zato što su izborna dugotrajnom borbom – stečena prava. U slučaju Musaovog a.s. naroda za početak emancipacije od ropske do građanske svijesti bila je nužna direktna Božija intervencija, slanje poslanika s mudžizama, dok je za nadgradnju te svijesti bila neophodna i temeljita promjena strukture

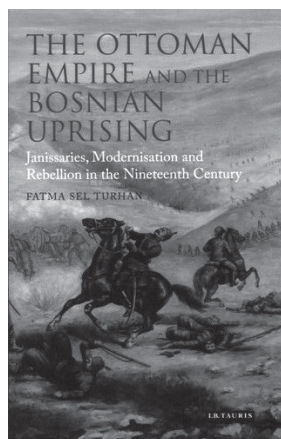
svijesti Musaovog naroda. Zbog toga Kur'an insistira: *Innellahe la yugayyiru ma bi kavmin hatta yugayyiruu ma bi enfusihim, Zaista Allah neće promijeniti stanje jednog naroda sve dok taj narod ne promijeni sebe*.

Nedostatak građanske svijesti kod fizički slobodnih i razumom obdarenih pojedinaca Mustafa Spahića imenuje idiotizmom. Ovo određenje podsjetilo me na sliku iz Orwellogovog romana 84' u kojem glavni lik romana Winston jednog dana sunčanog dana na povratku s posla primjećuje grupu građana kako glasno i zapjenušano o nečemu raspravlja na pijaci. Prišavši bliže primjećuje kako okupljeni svijet žučno raspravlja o nekim običnim šerpama i loncima. Orwellov junak Winston onako za sebe, ali u stvari za sve nas lucidno zaključuje: Pretpostavka ostvarenja istinske slobode u jednom društvu je da građani na ovako živ i aktivan način umjesto o loncima počnu govoriti o svojim stvarnim političkim stvarima i pitanjima. Knjiga Musa a.s. i faraon značajna je i zbog toga što ukazuje na neka savremena duhovna i civilizacijska zastranjenja čije korijene i porijeklo uočavamo u mitološkoj svijesti i fetišiziranim običajima i navikama starih Egipćana. Praksa da se u nekim džamijama ili na mezaristanima pale svijeće ili kandila nemaju nikakva osnova u islamu. Kandila i svijeće su obredna radnja starih Egipćana koje su oni palili određene noći u Saisu, a i oko svojih kuća u čast tačno naznačenog i određenog idola.

Pridavanje životinjama natprirodnih svojstava, njihovo obredno žrtvovanje idolima, balzamovanje i sahranjivanje u starom Egiptu u kojem su ljudske glave bile najjeftinije i potpuno bezvrijedne anticipacija su fetiša koji i danas živi u razvijenim civilizacijama. Naime, u civilizaciji opsesivne ljubavi prema kućnim ljubimcima, brige prema rijetkim životinjskim vrstama umiranje od gladi miliona ljudi i njihov život u nemogućim životnim uvjetima postaje nešto sasvim normalno i neprimijećeno. To nam je, uostalom brutalno pokazala

sirijska izbjeglička kriza i sramni evropski zidovi i žice. Knjiga Musa a.s. i faraon sugestivno opominje da u svakom od nas čuči neki potencijalni faraon ili rob. Ta dva kontrapunkta devijantnog ega jednako su udaljena od najvećeg Božijeg dara slobode unutar koje je jedino moguće vjerovati i činiti dobra djela.

Mebo Šljivo

Fatma Sel Turhan, *The Ottoman Empire and the Bosnian Uprising. Janissaries, Modernisation and Rebellion in the Nineteenth Century*, London & New York, NY: I.B. Tauris, 2014, 410 pp.

Nakon skoro pola stoljeća komunističke vladavine, jugoslovenski režim počeo je da se rasprada i etničke stranke dobile su podršku u svim republikama. Stranka demokratske akcije (SDA) pod vodstvom Alije Izetbegovića je 1990. godine održala nekoliko velikih predizbornih skupova u cijeloj Bosni i Hercegovini pred prve demokratske izbore u zemlji. Na jednom takvom skupu, iznad govornice je bio veliki mural Husein-kapetana Gradaševića, vođe ustanka protiv Osmanlija u prvoj polovini 19-tog stoljeća. Gradaševićeva ideja o autonomiji Bosne i njegova ličnost postala je jako bitan mobilizirajući faktor za bosansku državotvornost i za bošnjački identitet 1990-ih. Turska naučnica Fatma Sel Turhan bavi se ličnosti Husein-kapetana Gradaševića i ustanka u svojoj novoj knjizi *The Ottoman Empire and the Bosnian Uprising: Janissaries, Modernisation and Rebellion in the Nineteenth*

Century (Osmansko carstvo i bosanski ustanak: janjičari, modernizacija i pobuna u devetnaestom stoljeću).

Knjiga je podjeljena u šest poglavlja: "Bosna: geografija i društvo"; "Prva faza pobunjeničkog perioda, 1826-1831."; "Druga faza pobunjeničkog perioda, 1831-1836."; "Pobunjenici"; "Vodstvo"; i "Zaključak". Prvo poglavlje bavi se sa uvodom i pregledom političke, administrativne, vojne i društvene konstrukcije države i društva u Bosni tokom devetnaestog vijeka. Autor naglašava među ostalim problemima, poziciju *kapudana*-a unutar Osmanske države. Ona tvrdi da je njihova pozicija ojačala i tokom vremena, oni su počeli da se ponašaju kao apsolutni vladari njihovih regiona – njihov *kapudanlik*. Popularna bosanska poezija najbolje oslikava stanje *kapudana* u tom periodu:

*Boga se bojim malo,
Sultana nimalo,
a Vezira – ko dorata svoga.* (str.68)

Drugo poglavlje bavi se sa događajima koji su vodili ka pobuni, 1826-1831. godine. Prva i najbitnija iskra jeste proces centralizacije i modernizacije u Bosni. Tokom vladavine sultana Mahmud II, započet je program reformi sa destrukcijom janjičarskih korpusa 1826. godine. Većina nije dobro prihvatila proces modernizacije. Kao što autor navodi, "Više modernizovana i centralizovana vlada bi značila smanjenje uticaja lokalnih elita i time kreirala paradoksalnu situaciju jer jedna od suštinskih karakteristika Osmanskog carstva jeste oslanjanje na lokalnu elitu, zarad prikupljanja poreza i uspostavljanje kontrole nad lokalnim stanovništvom" (str. 75). Šta je modernizacija zapravo predstavljala za Bošnjake? Autor navodi nekoliko ključnih tačaka – novu armiju, novi zemljišni sistem, novu administraciju i promjena statusa za ne-muslimane. Sarajevo bi postalo administrativni centar koji gubi svoju autonomnu karakteristiku. Jedna od nelagodnih promjena bila je predavanje nekoliko bosanskih oblasti (*nabija*) Srbima. Na primjer, prema mirovnom ugovoru iz Jedrena, šest oblasti Bosne, Vidina i Kruševca (*Alaca Hisar*) je dodijeljeno

Srbima. Također, zanimljivo je da se desio incident u Visokom gdje su se vojnici pobunili nakon što su izdate nove uniforme Asakir-i Mensure armije, a koje su vojnici smatrali ne-muslimanskom.

Treće poglavlje se fokusira na drugu fazu pobune, 1831-1836. godine. Husein-kapetan položio je zakletvu kao vezir 24. septembra 1831. godine u blizini Sarajeva. Autor navodi da je ovom događaju prisustvovala velika masa ljudi koja se zaklela na Kur'anu i proglasila Husein-kapetana njihovim valijom i vezirom. Dok je bosanski problem i dalje trebao biti riješen od strane Porte, Srbi su pritisli Portu da im dodijeli gore navedenih šest oblasti. Konačna borba između pobunjenika i vojske desila se u Sarajevu, 4. juna 1832. Pobunjenici su bili poraženi, a Husein-kapetan zajedno sa svojim najbližim saborcima izbjegao je u Austriju. Novi valija imenovan je za implementaciju Portove reforme kao i da suzbije bilo kakve bosanske pobune. Najvažnije, autor se bavi ishodom pobune i njenim posljedicama za regiju. Jedan od očekivani razvoja je bio da muslimani koji su ostali na teritorijama koje su dodijeljene Srbima suočili su se sa terorom i eksplozijama što je dodatno naljutilo Bosance.

U četvrtom poglavlju, autor analizira ko su bili pobunjenici. Na osnovu dokumenata iz Osmanske arhive, ona identifikuje lokalne lidere pobunjenika. Autor također istražuje ulogu uleme u pobuni objašnjavajući da je njihova saradnja sa "janjičarima navelo centralne vlasti da ih generalno svrsta kao 'pomoćnici banditima'." (str.167) Pored toga, autor se bavi sa ciljevima i zahtjevima pobunjenika. Zanimljivo, kao što autor navodi, i pobunjenici i Porta su koristili religiju kao sredstvo da opravdaju svoje akcije. Porta tvrdi da su promjene bile vjerske potrebe dok su pobunjenici tvrdili da je bilo kršenja *kanun-i kadim* sa ukidanjem janjičara.

Peto poglavlje fokusira se na vodstvo pobune. Autor ističe da su bile dvije kategorije vodstva: 'vođa pobunjenika' i 'izdajica religije i države' (str.195). Druga kategorija je korištena da se opiše Husein-kapetan.